

تحلیلی بر چالش‌های حقوق شهروندی در شهرهای ایران (مطالعه موردی: شهر قزوین)

ولی‌اله نظری - استادیار گروه علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه فرهنگیان، کرج، ایران
محمد غلامی - استادیار گروه جغرافیا، دانشگاه پیام نور، ایران
علی صادقی* - استادیار گروه علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه فرهنگیان، کرج، ایران
فاطمه طرلان - کارشناس ارشد برنامه‌ریزی شهری، مؤسسه آموزش عالی علامه دهخدا، قزوین، ایران

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۱۰/۲۱

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۰۵/۲۰

چکیده

امروزه، شهرها مهم‌ترین اجتماعات انسانی‌اند که در آن تعاملات و ارتباطات مختلف انسان‌ها، طبیعت، صنایع، کالا، و خدمات به شکل پیچیده‌ای به هم پیوند خورده و زندگی اجتماعی نیازمند مناسبات حقوقی نظام‌مند در میان افراد و گروه‌های مختلف جامعه شده است. از این رو، در اجتماعات شهری شاخه‌ای علمی به نام «حقوق شهروندی» شکل گرفته است که به بررسی روابط میان مردم شهر، وظایف، و مسئولیت‌های شهروندان در قبال یکدیگر، محیط شهری و دولت یا قوای حاکم و همچنین حقوق و امتیازاتی که وظیفه آن بر عهده مدیران شهری و قوای حاکم است می‌پردازد. در پژوهش حاضر با روش توصیفی-تحلیلی و با استفاده از منابع مختلف اسنادی-پیمایشی سعی شده است وضعیت حقوق شهروندی در شهر قزوین بررسی شود. یافته‌های پژوهش پس از مصاحبه با کارشناسان حقوق شهروندی و اشیاع نظری، با استفاده از ابزار پرسش‌نامه محقق‌ساخته از ۳۸۴ نفر از ساکنان شهر قزوین، جمع‌آوری و با استفاده از آزمون فریدمن و بیرسون تحلیل شده است. پرسش‌نامه پژوهش شامل ۴۱ گویه در چهار بُعد از ابعاد حقوق شهروندی و شامل حقوق اجتماعی-فرهنگی، حقوق کالبدی و زیست‌محیطی، حقوق اقتصادی، و حق دسترسی به امکانات و خدمات است. نتایج پژوهش حاکی از آن است که سن افراد، میزان تحصیلات، و پایگاه اقتصادی و اجتماعی افراد با میزان آگاهی از حقوق شهروندی رابطه دارد و تجربه زندگی اجتماعی و تعامل با دیگران و همچنین پایگاه اقتصادی و اجتماعی افراد که زمینه را برای گسترش تعاملات اجتماعی فراهم می‌کند با افزایش آگاهی از حقوق شهروندی رابطه مستقیم دارد.

کلیدواژه‌ها: پایگاه اجتماعی، حقوق اجتماعی، حقوق شهروندی، شهر قزوین.

مقدمه

به دنبال رشد شهرنشینی، مفاهیم جدیدی مانند شهروندی^۱ و حقوق شهروندی^۲ وارد گفتمان سیاسی کشورها شده و حقوق و تکالیفی را متوجه جامعه و دولت کرده است. وجه تمایز انسان پیشامدرن به‌عنوان یک فرد «مکلف» از انسان پسامدرن به‌عنوان یک فرد «محق» است (محمدی‌فر و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۴۷). بی‌تردید، شهروندی شاخصی کلیدی برای جوامع مدرن محسوب می‌شود و مهم‌تر آنکه شهروندی دارای مجموعه گسترده‌ای از حقوق و تکالیف مدنی، سیاسی، و اجتماعی است که می‌تواند در عرصه شهر تبلور یابد (شیانی و زارع، ۱۳۹۷: ۹۵).

شهروندی وضعیتی است که حق افراد را برای برخورداری از حقوق و هم مسئولیت جمعی شهروندان را، که اداره با ثبات امور بر آن‌ها مبتنی است، به رسمیت شناخته (زارع شاه‌آبادی و همکاران، ۱۳۹۷: ۹۸) و دربرگیرنده برخی حقوق، وظایف، و مسئولیت‌هایی است که در عین حال مفاهیم تساوی، برابری، عدالت، و استقلال را نیز دربر می‌گیرد. دامنه و ماهیت شهروندی در هر زمان با در نظر گرفتن ابعاد به هم پیوسته‌ای همچون بافت محتوا، حوزه، و عمق قابل درک است. مفهوم غنی شهروندی فقط وقتی دست‌یافتنی است که موانع فراروی بستر اجرای آن مشخص شود و از بین برود (صفایی و ابراهیمی، ۱۳۹۶: ۶۹). بر همین مبنا، مک‌لین^۳ اعتقاد دارد که شهروندی مطمئن‌ترین و قانونی‌ترین وضعیتی است که در یک کشور می‌تواند وجود داشته باشد (مک‌لین، ۲۰۱۴: ۳). همچنین، شهروندی تنها یک موقعیت نیست که شخص در آن مجموعه‌ای از حقوق و وظایف داشته باشد؛ بلکه احساس برخورداری از حقوق شهروندی جنبه مهمی از شهروندی است که در تحقق شهروندی، تحکیم، و تقویت بنیان‌های اجتماعی هر جامعه نقش بسزایی دارد (سام آرام و برزگر پاریزی، ۱۳۹۵: ۷۵).

حقوق شهروندی از مباحث مهم هر نظام و از نیازهای امروز هر جامعه‌ای است (حسینی، ۱۳۹۸: ۴۳) که در عرصه سیاسی و اجتماعی مورد توجه قرار گرفته است و احساس امنیت اجتماعی از حقوق مسلم شهروندی محسوب می‌شود که آگاهی از این حقوق می‌تواند برای بهبود جوامع مفید باشد (هدایت‌زاده و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۸۹). از منظری، حقوق شهروندی سبب کم‌رنگ شدن بسیاری از آسیب‌ها و ناهنجاری‌های اجتماعی می‌شود، زیرا این حقوق موجب تبیین، توسعه، و آگاهی‌دادن به ابعاد آن خواهد شد (شهریاری، ۱۳۹۶: ۱۰۹). این مفهوم از جمله مباحث و موضوعات نوظهوری است که به طور ویژه به برتری و عدالت توجه دارد و در نظریات اجتماعی، سیاسی، و حقوقی جایگاه خاصی پیدا کرده است (حسینی، ۱۳۹۸: ۴۴). ارائه نظریه‌ها و گفتمان‌های روزافزون از سوی جامعه‌شناسان، فیلسوفان سیاسی، و حقوق‌دانان در زمینه حقوق شهروندی نشان‌دهنده نیاز دنیای مدرن امروز به سازوکار چگونگی اجرای حقوق شهروندی در سطح جوامع است (زارع و ملک‌پور، ۱۳۹۵: ۱۶۱).

بر همین مبنا، در پژوهش حاضر تلاش شده است تا موضوع حقوق شهروندی و چالش‌های آن در شهر قزوین، به‌عنوان یکی از شهرهای مهم ایران، که شهروندان مختلفی را از جهات مختلف سن، جنسیت، قومیت، زبان، سواد، و سلامت فیزیکی و ... در خود جای داده است، بررسی و کنکاش شود. از این رو، پرسش اصلی پژوهش عبارت است از اینکه: چه رابطه‌ای بین ابعاد چهارگانه توسعه اجتماعی- فرهنگی، اقتصادی، زیست‌محیطی، و خدمات شهری با شاخص‌ها و مفاهیم حقوق شهروندی وجود دارد؟

1. Citizenship
2. Citizenship rights
3. Macklin

مبانی نظری

شهروندی

شهروندی را قالب پیشرفته «شهروندی» می‌دانند. به باور برخی کارشناسان، شهروندی هنگامی که به حقوق یکدیگر احترام بگذارند و به مسئولیت‌های خویش در قبال شهر و اجتماع عمل نمایند به «شهروندی» ارتقا یافته‌اند. شهروندی یک عضویت است که شامل مجموعه‌ای از حقوق، وظایف، و تعهدات است. شهروندی عضویت فعال یا غیرفعال فرد در دولت با حقوق جهانی معین و برابری در تعهدات در سطح مشخص شده است. شهروندی جایگاهی اجتماعی است که در رابطه با دولت با سه نوع حق شامل حقوق مدنی، حقوق سیاسی، و حقوق اجتماعی همراه است. شهروندی منزلتی را نشان می‌دهد که با قانون اعطا می‌شود. در عین حال، این مفهوم نشان می‌دهد که اشخاص به اعتبار جایگاهشان در اجتماع یا واحد سیاسی دارای حقوقی هستند. بر این اساس، چون افراد در زندگی مشترکی سهیم می‌شوند، دارای حقوق و وظایفی نیز هستند. از این رو، به سبب همان زندگی مشترک، خواه در فعالیت اقتصادی یا امور فرهنگی و تعهد سیاسی، همگان از لحاظ اخلاقی نسبت به یکدیگر وظایفی دارند. شهروندی در واقع شرایط عضویت در واحدی سیاسی (معمولاً دولت ملی) است که از حقوق و امتیازات ویژه کسانی محافظت می‌کند که وظایف معینی را انجام می‌دهند. شهروندی بیش از آنکه نظریه باشد، مفهومی است که به شرایط مشارکت کامل در یک جامعه رسمیت می‌دهد. مفهوم شهروندی معرف نقطه‌ای اتصال میان جغرافیای اجتماعی، فرهنگی، و سیاسی است. با نگاهی به ادبیات گسترده نظریه‌های شهروندی، می‌توان دریافت که این تعاریف هسته‌های مشترکی دارند: نوعی پایگاه و نقش اجتماعی مدرن برای همه اعضای جامعه؛ مجموعه‌ای به هم پیوسته از وظایف، حقوق، تکالیف و مسئولیت‌ها و تعهدات اجتماعی، سیاسی، حقوقی، استعاری، و فرهنگی همگانی، برابر و یکسان؛ احساس تعلق و عضویت اجتماعی مدرن برای مشارکت جدی و فعالانه در جامعه و حوزه اقتصادی، سیاسی، اجتماعی، و فرهنگی؛ برخورداری عادلانه و منصفانه همه اعضای جامعه از مزایا، منابع، و امتیازات اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، حقوقی، و فرهنگی فارغ از تعلق طبقاتی، نژادی، مذهبی، و قومی (صرافی و عبدالمهدی، ۱۳۸۷: ۱۱۸-۱۲۰).

در دانشنامه سیاسی، شهروندی فردی است در رابطه با یک دولت که از سویی برخوردار از حقوق سیاسی و مدنی است و از سوی دیگر در برابر دولت تکلیف‌هایی به عهده دارد. این رابطه را شهروندی گویند. چگونگی رابطه شهروندی را قانون اساسی و قوانین مدنی کشور معین می‌کند. شهروندی در عین حال منزلتی است برای فرد در ارتباط با یک دولت که از نظر حقوق بین‌الملل نیز محترم شمرده می‌شود. مفهوم شهروندی همراه با مفهوم فردیت و حقوق فرد در اروپا پدید آمده است و اساساً کسی شهروند شمرده می‌شود که فقط فرمان‌بردار دولت نباشد، بلکه از حقوق فطری و طبیعی نیز برخوردار باشد و دولت این حقوق را رعایت و از آن‌ها حمایت کند. اگرچه ملیت را اغلب به معنای شهروندی به کار می‌برند، ملیت معنایی وسیع‌تر از شهروندی دارد (کامیار، ۱۳۹۲: ۳۸). مفهوم شهروندی بیان‌کننده رابطه بین دولت و مردم است؛ در واقع، مفهوم شهروندی مسئولیت‌ها و وظایف دولت را در قبال مردم و نیز مسئولیت‌ها و وظایف مردم را در قبال دولت مشخص می‌کند. در چند دهه اخیر حقوق شهروندی به یکی از پیچیده‌ترین مسائل سیاسی و اجتماعی دولت‌ها و ملت‌ها تبدیل شده. از این رو، طرفداران زیادی را به خود جلب کرده است (فتحی و مطلق، ۱۳۹۵: ۶۲). در ادبیات گسترده نظریه‌های شهروندی، هسته مشترک تعاریف ارائه شده از شهروندی به شرح زیر است:

- نوعی پایگاه و نقش اجتماعی مدرن برای همه اعضای جامعه؛

- مجموعه به هم پیوسته‌ای از وظایف، حقوق، و تکالیف و مسئولیت‌ها و تعهدات اجتماعی، سیاسی، حقوقی، اقتصادی،

و فرهنگی همگانی، برابر و یکسان؛

- احساس تعلق و عضویت اجتماعی مدرن برای مشارکت جدی و فعالانه در جامعه و حوزه‌های اقتصادی، سیاسی، اجتماعی، و فرهنگی؛

- برخورداری عادلانه و منصفانه همه اعضای جامعه از مزایا، منابع، و امتیازات اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، حقوقی، و فرهنگی فارغ از تعلق طبقاتی، نژادی، مذهبی، و قومی (توسلی و نجاتی حسینی، ۱۳۸۳: ۵۶).

حقوق شهروندی

حقوق شهروندی از نظر لغوی جمع حق است و آن اختیارات، توانایی‌ها، و قابلیت‌هایی است که به موجب قانون، شرع، عرف، و قرارداد برای انسان‌ها لحاظ شده است و در اصطلاح اصول، قواعد، و مقرراتی است که روابط انسان‌ها را با هم در حقوق خصوصی و روابط فرمانروایان و فرمان‌بران را در حقوق عمومی و اساسی تنظیم می‌کند (کاستلز، ۱۳۸۰: ۲۳). حقوق شهروندی یا آزادی‌های عمومی یا شهروندی مجموعه‌ای از حقوق مدنی، سیاسی، اجتماعی، و اقتصادی است که فرد به عنوان تبعه یک دولت - کشور از آن برخوردار است و محور تضمین حقوق قانون است که در جامعه‌ای دولت موظف است به نمایندگی از اتباع خود آن را به عنوان حقوق ملت یا آزادی‌های عمومی در چارچوب اعلامیه حقوق تصویب کند و به اجرا بگذارد (قاضی شریعت‌پناهی، ۱۳۹۸: ۱۲۲).

درواقع، حقوق شهروندی آمیخته‌ای است از وظایف و مسئولیت‌های شهروندان در قبال یکدیگر، شهر، و دولت یا قوای حاکم و مملکت و همچنین حقوق و امتیازاتی که وظیفه تأمین آن حقوق بر عهده مدیران شهری (شهرداری)، دولت، یا به طور کلی قوای حاکم است. به مجموعه این حقوق و مسئولیت‌ها حقوق شهروندی اطلاق می‌شود (قانع و همکاران، ۱۳۹۸: ۸۵). حقوق شهروندی و عدالت اجتماعی از شاخص‌های اصلی در تعریف سیستم پایدار شهری محسوب می‌شوند. از منظر جامعه‌شناسی و برنامه‌ریزی شهری، تداوم معقول و مستحکم حیات شهری مستلزم شناخت و گسترش حقوق شهروندی، مطالعه مستمر و جاری پیرامون ابزارهای تحقق عینی فرصت‌ها و امکانات افراد شهرنشین برای برخورداری‌های اجتماعی، تضمین واقعی این حقوق از مجاری رسمی و دولتی، و سرانجام هدایت زندگی شهری ساکنان به سوی تعامل، وفاق، و همزیستی اجتماعی است (موسوی، ۱۳۹۲: ۶۵).

پیشینه پژوهش

شارع‌پور و همکاران (۱۳۹۵)، در مطالعه‌ای با استفاده از روش پیمایشی و در نمونه موردی شهر ساری، میزان آگاهی از حقوق و مسئولیت‌های شهروندی نسبت به امور شهری و عوامل اجتماعی مرتبط با آن را بررسی کرده‌اند. نتایج داده‌ها از توصیف متغیرهای وابسته تحقیق حاکی از آن بوده که آگاهی از حقوق بیشتر از مسئولیت‌هاست. نتایج تبیینی نشان می‌دهد که از میان سه متغیر مستقل (رسانه‌های جمعی، پایگاه اقتصادی-اجتماعی، مشارکت مدنی) رسانه‌های جمعی و مشارکت مدنی با آگاهی از مسئولیت‌ها و پایگاه اقتصادی-اجتماعی، و رسانه‌های جمعی با آگاهی از حقوق معنادار بوده‌اند و رسانه‌های جمعی مهم‌ترین متغیر تبیین‌کننده آگاهی از حقوق و مسئولیت‌ها هستند.

دوستی و همکاران (۱۳۹۵) در مقاله‌ای تأثیر آگاهی از حقوق شهروندی بر احساس امنیت اجتماعی در شهر تهران را بررسی کرده‌اند. نتایج این مطالعه نشان می‌دهد که ابعاد آگاهی از حقوق شهروندی تأثیر مثبت مستقیم بر احساس امنیت اجتماعی دارد. آگاهی از حقوق شهروندی باعث افزایش توانایی حل مسائل اجتماعی می‌شود و احساس خوشایندی برای شهروندان تولید می‌کند. بنابراین، با افزایش یا کاهش آگاهی احساس امنیت اجتماعی نیز دستخوش تغییرات می‌شود.

پوراحمد و همکاران (۱۳۹۶) در مقاله‌ای وضعیت حقوق شهروندی در ارتباط با شهروندان با سازمان متروی شهر تهران را سنجش و ارزیابی کرده‌اند. با توجه به نتایج این پژوهش، بین سه متغیر مورد بررسی - یعنی آگاهی از حقوق

شهروندی و حقوق متقابل، مشارکت شهروندی، و عملکرد مترو- رابطه معناداری وجود دارد، اما در زمینه سایر متغیرها معناداری مشاهده نشده است. بین جنس و شغل و تحصیلات با سه متغیر مورد بررسی- یعنی آگاهی از حقوق شهروندی و حقوق متقابل، مشارکت شهروندی، و عملکرد مترو- رابطه معناداری وجود ندارد و شهروندان فقط استفاده‌کنندگان مترو هستند و هیچ مشارکت اجتماعی و مالی در طرح مترو نداشته‌اند. بنابراین، احساس مسئولیت و تعهد آن‌ها در سطحی پایین قرار دارد و سازمان نیز در این زمینه از چیزی استقبال نکرده است.

عبدالصمدی و همکاران (۱۳۹۶) در پژوهشی نگرش به حقوق شهروندی زنان شهر تهران مبتنی بر سرمایه‌های اجتماعی و فرهنگی را مطالعه کرده‌اند. نتایج حاصل از رگرسیون چندگانه و تحلیل مسیر نشان داد که در مجموع شاخص‌های ششگانه سرمایه اجتماعی ۱۷ درصد نگرش به حقوق شهروندی زنان را تبیین می‌کند که بیشترین سهم و اهمیت را اعتماد اجتماعی و تعاملات اجتماعی دارند. همچنین، شاخص‌های سه‌گانه سرمایه فرهنگی نیز به میزان ۲۷ درصد نگرش به حقوق شهروندی زنان را تبیین می‌کند که بیشترین سهم مربوط به سرمایه تجسدیافته است.

سالاری و صفوی سهی (۱۳۹۶)، با بهره‌گیری از روش پیمایشی (استفاده از پرسش‌نامه)، نقش نهاد شورای اسلامی شهر در اعتلای حقوق شهروندی در نمونه موردی شهر تهران را مطالعه کرده‌اند. نتایج پژوهش نشان داد که شهروندان شهر تهران میزان عملکرد شورای شهر را به دلیل نداشتن سازوکار مناسبی جهت نظارت بر امور شهری و تحقق حقوق شهروندی کمتر از حد متوسط می‌دانند. همچنین، بین عملکرد شورای اسلامی شهر تهران (نظارت بر مدیریت شهری، انتخاب شهردار، و تصویب امور شهرداری) با میزان تحقق حقوق شهروندی همبستگی مثبت و معناداری وجود دارد. همچنین، نتایج رگرسیون حاکی از آن بود که از میان ابعاد عملکرد شورای اسلامی شهر تهران، به ترتیب، متغیرهای انتخاب شهردار، نظارت بر مدیریت شهری و تصویب امور شهرداری، پیش‌بینی‌کننده میزان تحقق حقوق شهروندی‌اند؛ بنابراین، فراهم‌آوردن سازوکارهای مناسب جهت تحقق بهتر معیارهای بیان شده در شورای اسلامی شهر تهران کمک شایانی به ایفای نقش هرچه بهتر این نهاد در تحقق حقوق شهروندی در راستای افزایش کیفیت زندگی شهروندان تهرانی خواهد کرد.

رمضان مقدم و اجاری و جانی‌پور (۱۳۹۶) در مطالعه‌ای به رابطه عوامل اجتماعی و آگاهی از قوانین با آگاهی از حقوق شهروندی در بین شهروندان شهر رشت پرداخته‌اند. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد بین پایگاه اقتصادی- اجتماعی، مصرف رسانه‌ای، تحصیلات، تعهدات شهروندی، و آگاهی از قوانین با آگاهی از حقوق شهروندی رابطه مستقیم معناداری وجود دارد. یعنی با افزایش میزان استفاده از رسانه‌های جمعی، میزان تحصیلات، آگاهی از قوانین، تعهدات شهروندی، و همچنین بالارفتن پایگاه اقتصادی- اجتماعی افراد میزان آگاهی از حقوق شهروندی پاسخ‌گویان نیز افزایش پیدا می‌کند. اما بین جنس و آگاهی از حقوق شهروندی رابطه معنی‌داری مشاهده نشد. همچنین، پنج متغیر (تحصیلات، پایگاه اقتصادی- اجتماعی، مصرف رسانه‌ای، تعهدات شهروندی، و آگاهی از قوانین) وارد شده در مدل رگرسیونی تحقیق ۳۰ درصد از تغییرات آگاهی از حقوق شهروندان را تبیین کرده‌اند.

یزدانی و توسلی نایینی (۱۳۹۷) نقش دیوان عدالت اداری در تحقق و تضمین حقوق شهروندی را بررسی کرده‌اند. این مطالعه در پی پاسخ به این پرسش مطرح شده است که شعب دیوان عدالت اداری چه بایسته‌هایی را برای تصمیم‌گیری اداری جهت تحقق و تضمین حقوق شهروندی ضروری دانسته‌اند. بر اساس نتایج این مطالعه، شعب دیوان عدالت اداری در راستای اجرای وظیفه مذکور، در آرای صادره خود، بایسته‌هایی را که مرجع اداری ملزم به رعایت آن در تصمیمات خود است، از جمله قانونی بودن، برابری و عدم تبعیض، مستند و مستدل بودن تصمیمات اداری مورد توجه قرار داده و تصمیمات اداری را در صورت رعایت نکردن آن‌ها نقض کرده‌اند؛ زیرا موجب نقض حقوق شهروندی خواهد شد.

حاجی‌زاده میمندی و غلامی (۱۳۹۷)، با بهره‌گیری از روش پیمایشی و استفاده از ابزار پرسش‌نامه، رابطه بین دینداری و آگاهی از حقوق شهروندی در نمونه موردی دانشجویان دانشگاه یزد را مطالعه و بررسی کرده‌اند. نتایج به‌دست‌آمده حاکی از آن است که میزان دینداری دانشجویان بالا و میزان آگاهی از حقوق شهروندی آن‌ها متوسط است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که رابطه معناداری بین دینداری و آگاهی از حقوق شهروندی وجود دارد. با توجه به مدل رگرسیون، دینداری ۱۹/۷ درصد از واریانس حقوق شهروندی را تبیین می‌کند.

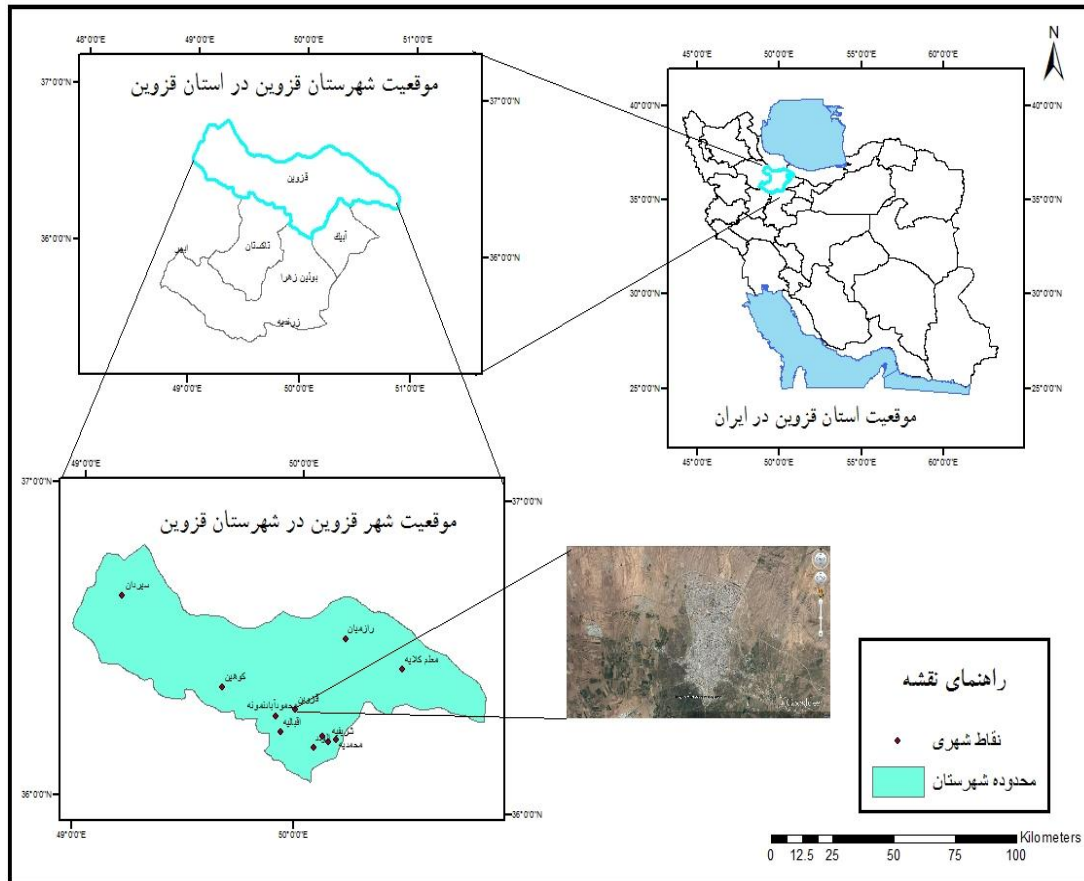
قانعی و همکاران (۱۳۹۸) مؤلفه‌های گسترش حقوق شهروندی از نگاه دانشجویان دانشکده سمای تهران را بررسی کرده‌اند. نتایج تحقیق براساس داده‌ها نشان می‌دهد در بُعد «رفتار شهروندی» آشنایی مردم با مبانی قانون اساسی ایران، آموزش شهروندان در زمینه احترام به طبیعت و محیط زندگی، تهیه جواز به خانواده‌ها در زمینه فعالیت در توسعه حقوق شهروندی و در بُعد «حقوق اجتماعی» احترام به ادیان و مذاهب مختلف، آزادی در انتخاب همسر، انتخاب شغل و مسکن آزادی، امنیت اجتماعی، خدمات درمانی و بهداشتی، و درآمد کافی از مهم‌ترین مؤلفه‌های توسعه حقوق شهروندی از نظر دانشجویان دانشکده سما بیان شدند.

روش پژوهش

پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی و از لحاظ روش اجرا توصیفی و تحلیلی است. همچنین، در اجرای این پژوهش و با توجه به محتوا و ماهیت موضوع پژوهش برای جمع‌آوری داده‌ها، از دو روش اسنادی و پیمایشی استفاده شده است. برای کسب مهم‌ترین مفاهیم حقوق شهروندی، با ۱۸ نفر از استادان و متخصصان این رشته مصاحبه‌هایی انجام گرفت. همچنین، مهم‌ترین مفاهیم کلیدی درباره حقوق شهروندی در ۴۱ پارامتر دسته‌بندی شد. پایایی سؤالات با نظر کارشناسان و روایی سؤالات با انجام‌دادن آن در بین شهروندان نمونه (عدد ۰/۷۸) تأیید شد. جامعه آماری پژوهش تعداد ۴۰۲۷۴۸ نفر از شهروندان شهر قزوین بر اساس آخرین سرشماری عمومی کشور است که برای تعیین حجم نمونه از فرمول کوکران با ضریب خطای ۵ درصد استفاده و در نهایت عدد ۳۸۴ نفر حاصل شده است. پرسش‌نامه در قالب سؤالات بسته و به صورت طیف لیکرت در ۵ مقیاس کاملاً مناسب، مناسب، متوسط، نامناسب، و کاملاً نامناسب توزیع و سپس میانگین رتبه‌ای اطلاعات گردآوری شده محاسبه شد. به‌منظور تحلیل یافته‌های پژوهش نیز، اطلاعات گردآوری شده با کمک نرم‌افزار SPSS و آزمون‌های همبستگی پیرسون و فریدمن تحلیل توصیفی و استنباطی از یافته‌ها صورت گرفت و در نهایت توزیع فضای پدیده (موضوع مورد مطالعه) به نمایش گذاشته شد.

محدوده مورد مطالعه

محدوده مورد مطالعه این پژوهش شهر قزوین است. این شهر در موقعیت جغرافیایی ۳۶ درجه و ۲۷ دقیقه عرض شمالی و ۵۰ درجه طول شرقی در حوضه ایران مرکزی واقع شده است. جمعیت شهر قزوین در طول ۵۰ سال گذشته تحت تأثیر موقعیت جغرافیایی، نزدیکی به کلان‌شهر تهران و همچنین موقعیت سیاسی-اداری خود، به‌عنوان مرکز استان، دارای رشد بالایی بوده است. جمعیت این شهر از ۶۶۴۲۰ نفر در سال ۱۳۳۵ به ۴۰۲۷۴۸ نفر در سال ۱۳۹۵ رسیده است (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵).

نقشه ۱. موقعیت محدوده شهر قزوین (نگارندگان، ۱۳۹۸)

بحث و یافته‌ها

هدف از پژوهش حاضر بررسی وضعیت و چالش‌های حقوق شهروندی در شهر قزوین است. جامعه آماری این پژوهش از دو گروه نخبگان (استادان دانشگاهی) و شهروندان ساکن در شهر قزوین تشکیل شده است. برای اجرای پژوهش حاضر، نخست با ۱۸ نفر از استادان دانشگاهی در قالب جامعه نخبگان مصاحبه شد و مهم‌ترین مصادیق و آرای مشارکت‌کنندگان گردآوری و در چارچوب ۴۱ هسته طبقه‌بندی شد. سپس، این موارد با پرسش‌نامه‌هایی حضوری از شهروندان به انجام رسید. جدول ۱ نشان‌دهنده یافته‌های توصیفی این پژوهش است.

جدول ۱. آمار توصیفی شاخص‌های مورد بررسی

میانگین	میانه	مد	انحراف از معیار	واریانس	مجموع	هسته
۲.۷۶	۳.۰۰	۳	۱.۰۳۱	۱.۰۶۳	۲۷۹	حق دسترسی به دادگاه و مشاوره
۳.۰۶	۳.۰۰	۳	۱.۱۳۰	۱.۲۷۶	۳۰۹	حق رفتار برابر قانونی
۲.۳۱	۲.۰۰	۲	۰.۸۶۹	۰.۷۵۵	۲۳۳	حق انتخاب دوستان، هم‌نشینان، و معاشران
۳.۰۴	۳.۰۰	۳	۰.۷۹۹	۰.۶۳۸	۳۰۷	حق آزادی از محیط ناامن و خشونت
۲.۵۸	۲.۰۰	۲	۰.۹۴۱	۰.۸۸۵	۲۶۱	حق تابعیت برای محل سکونت
۲.۶۲	۲.۰۰	۲	۰.۹۳۶	۰.۸۷۷	۲۶۵	حق برخورداری از مشاوره شخصی و خانوادگی
۲.۳۸	۲.۰۰	۲	۰.۸۳۵	۰.۶۹۷	۲۴۰	حق برخورداری از آموزش ابتدایی، راهنمایی، و دبیرستان
۲.۸۶	۳.۰۰	۳	۰.۹۰۶	۰.۸۲۱	۲۸۹	حقوق خارجی‌ها برای ورود و شهروندان برای خروج از شهر
۲.۶۵	۲.۰۰	۲	۰.۹۹۴	۰.۹۸۹	۲۶۸	حق انتخاب محل سکونت
۳.۳۳	۳.۰۰	۴	۰.۹۹۱	۰.۹۸۲	۳۳۶	حق مشارکت قانونی در پروژه‌های شهری
۲.۶۰	۳.۰۰	۳	۰.۹۲۸	۰.۸۶۲	۲۶۳	حق برخورداری از تحصیلات بالاتر، حرفه‌ای، و هنرستان

ادامه جدول ۱. آمار توصیفی شاخص‌های مورد بررسی

میانگین	میانه	مد	انحراف از معیار	واریانس	مجموع	هسته
۲.۷۶	۳.۰۰	۳	۸۱۴	۶۶۳	۲۷۹	حق برخورداری از کمک و مشاوره آموزشی برای گروه‌های خاص
۲.۴۷	۲.۰۰	۲	۱.۰۷۳	۱.۱۵۱	۲۴۹	حق برگزاری آیین‌ها و رسوم دینی و سنتی
۲.۵۵	۲.۰۰	۲	۰.۹۶۴	۰.۹۳۰	۲۵۸	حق حفظ و اشاعه آیین‌ها و رسوم سنتی
۲.۹۲	۳.۰۰	۳	۱.۰۸۳	۱.۱۷۴	۲۹۵	حق برخورداری از سرپناه مناسب
۳.۵۶	۴.۰۰	۳	۰.۹۱۰	۰.۸۲۸	۳۶۰	حق برخورداری از زیرساخت‌های استاندارد شهری
۳.۱۱	۳.۰۰	۳	۰.۸۷۱	۰.۷۵۸	۳۱۴	حق دسترسی به فضاهای شهری سالم و امن
۳.۲۷	۳.۰۰	۳	۰.۹۵۸	۰.۹۱۸	۳۳۰	حق دسترسی به فضاهای گذران اوقات فراغت
۳.۱۷	۳.۰۰	۳	۰.۸۲۷	۰.۷۰۱	۳۲۰	حق دسترسی به معابر شهری مناسب و امن
۳.۷۰	۴.۰۰	۴	۰.۸۶۷	۰.۷۵۱	۳۷۴	حق برخورداری از معابر مناسب برای سالمندان، معلولان، و کودکان
۳.۴۶	۳.۰۰	۳	۰.۹۶۵	۰.۹۳۰	۳۴۹	حق برخورداری از محیط زیست سالم و عاری از آلودگی
۳.۵۴	۴.۰۰	۴	۰.۸۳۱	۰.۶۹۰	۳۵۸	وجود قوانین حامی محیط زیست طبیعی منطقه
۳.۰۶	۳.۰۰	۳	۰.۸۵۸	۰.۷۳۶	۳۰۹	حق دسترسی به محیط زیست طبیعی منطقه
۳.۱۱	۳.۰۰	۳	۰.۸۲۵	۰.۶۹۸	۳۱۴	حق تشکیل یا عضویت در سازمان‌های مردم‌نهاد حامی محیط زیست
۲.۸۲	۳.۰۰	۳	۰.۸۷۶	۰.۷۶۸	۲۸۵	حق به دست آوردن و واگذاری مالکیت
۴.۰۶	۴.۰۰	۴	۰.۸۲۲	۰.۶۷۶	۴۱۰	حق انتخاب شغل
۴.۱۰	۴.۰۰	۴	۰.۹۰۰	۰.۸۱۰	۴۱۴	حق اداره کردن و نگاه داشتن شغل
۳.۹۶	۴.۰۰	۴	۰.۹۰۵	۰.۸۱۸	۴۰۰	حق برخورداری از خدمات ایجاد شغل
۴.۲۴	۴.۰۰	۵	۰.۸۶۲	۰.۷۴۳	۴۲۸	حق برخورداری از امنیت شغلی
۳.۹۲	۴.۰۰	۴	۰.۹۷۷	۰.۹۵۴	۳۹۶	حق برخورداری از هزینه‌های معاش خانواده
۳.۱۳	۳.۰۰	۳	۰.۷۵۷	۰.۵۷۳	۳۱۶	حق دسترسی به اطلاعات بازار
۳.۳۱	۳.۰۰	۳	۰.۷۹۷	۰.۶۳۵	۳۳۴	حق دسترسی به مکان‌های کارایی شغل
۳.۵۰	۴.۰۰	۴	۰.۹۰۱	۰.۸۱۲	۳۵۳	وجود قوانین فرار سرمایه
۳.۵۲	۴.۰۰	۴	۰.۸۲۰	۰.۶۷۲	۳۵۶	وجود سرمایه‌گذاری منطقه‌ای
۳.۵۰	۴.۰۰	۴	۰.۸۶۷	۰.۷۵۲	۳۵۳	حق برخورداری از کارمزد و اشتراک سرمایه‌گذاری مالی
۲.۸۵	۳.۰۰	۳	۰.۸۱۷	۰.۶۶۸	۲۸۸	حق دسترسی به امکانات بهداشتی و درمانی
۲.۴۹	۲.۰۰	۲	۰.۸۰۸	۰.۶۵۲	۲۵۱	حق دسترسی به امکانات ارتباطی (تلفن، موبایل، اینترنت و ...)
۳.۰۱	۳.۰۰	۳	۰.۸۵۴	۰.۷۳۰	۳۰۴	حق دسترسی به حمل و نقل عمومی با کیفیت و هزینه مطلوب
۳.۱۳	۳.۰۰	۳	۰.۹۲۴	۰.۸۵۳	۳۱۶	حق برخورداری از خدمات بیمه
۳.۰۶	۳.۰۰	۳	۰.۸۹۲	۰.۷۹۶	۳۰۹	حق برخورداری از امکانات تفریحی (سینما، باشگاه و ...)
۳.۱۶	۳.۰۰	۳	۰.۸۹۱	۰.۷۹۵	۳۱۹	حق ارائه خدمات و دریافت مستمری مصدومان جنگی
۳.۲۶	۳.۰۰	۳	۰.۹۰۲	۰.۸۱۳	۳۲۹	حق ارائه خدمات و دریافت مستمری افراد مسن

مأخذ: نگارندگان

نتایج حاصل از شاخص‌ها و معیارهای مورد بررسی در حقوق شهروندی در شهر قزوین نشان می‌دهد که در بین معیارهای مورد بررسی شاخص‌های مربوط به اشتغال با میانگین‌های بالایی در حدود ۴ بیشترین رضایتمندی را دارند. این شاخص‌ها عبارت‌اند از:

حق انتخاب شغل (۴,۰۶ میانگین)

حق اداره کردن و نگاه داشتن شغل (۴,۱۰ میانگین)

حق برخورداری از خدمات ایجاد شغل (۳,۹۶ میانگین)

حق برخورداری از امنیت شغلی (۴,۲۴ میانگین)

حق برخورداری از هزینه‌های معاش خانواده (۳,۹۲ میانگین)

در مقابل شاخص یادشده که بالاترین میانگین را به دست آوردند، شاخص‌های مربوط به بُعد اجتماعی در شرایط نامناسب قرار دارند؛ به طوری که پایین‌ترین میانگین‌ها را به خود اختصاص دادند که به شرح زیر است:

حق انتخاب دوستان، همشینان، و معاشران (۲,۳۱ میانگین)

حق برخورداری از تحصیلات بالاتر، حرفه‌ای، و هنرستان (۲,۶۰ میانگین)

حق برخورداری از آموزش ابتدایی، راهنمایی، و دبیرستان (۲,۳۸ میانگین)

حق برگزاری آیین‌ها و رسوم دینی و سنتی (۲,۴۷ میانگین)

حق حفظ و اشاعه آیین‌ها و رسوم سنتی (۲,۵۵ میانگین)

در ادامه و به منظور بررسی رابطه بین حقوق شهروندی و ابعاد چهارگانه توسعه شهری اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی، زیست‌محیطی، و امکانات و خدمات شهری، با توجه به سطح سنجش متغیرها، برای آزمون فرضیه‌های پژوهش از ضریب همبستگی اسپیرمن استفاده شد.

یافته‌های تجربی حاصل از همبستگی حکایت از آن دارد که میزان همبستگی آماری بین بُعد اجتماعی- فرهنگی و حقوق شهروندی در حدود ۰/۸۱۶ است که نشان‌دهنده همبستگی مثبت با شدت بیشتر بین دو متغیر است. به علاوه، با توجه به سطح معنی‌داری مشاهده‌شده، می‌توان گفت همبستگی مذکور معنی‌دار است. همچنین، بین بُعد کالبدی زیست‌محیطی و حقوق شهروندی رابطه همبستگی در حدود ۰/۹۰۳ است که بالاترین همبستگی را در بین ابعاد به خود اختصاص داده است. همبستگی بین بُعد اقتصادی و خدمات و امکانات با حقوق شهروندی در حدود ۰/۷۷۵ و ۰/۷۴۴ است. بنابراین، با توجه به نتایج همبستگی بین حقوق شهروندی و ابعاد توسعه شهری فرضیه پژوهش حاضر تأیید قرار می‌شود و رابطه بین این ابعاد و حقوق شهروندی با ضریب همبستگی بسیار بالا و به صورت مثبت است. جدول ۲ جزئیات همبستگی بین ابعاد توسعه شهری و حقوق شهروندی را نشان می‌دهد.

جدول ۲. همبستگی پیرسون بین حقوق شهروندی و ابعاد توسعه شهری

حقوق شهری	امکانات- خدمات	اقتصادی	کالبدی زیست‌محیطی	اجتماعی- فرهنگی	همبستگی‌ها
۱۱۶**	۴۹۴**	۴۱۸**	۶۶۶**	۱	همبستگی پیرسون اجتماعی- فرهنگی
۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	سطح معناداری
۱۰۱	۱۰۱	۱۰۱	۱۰۱	۱۰۱	تعداد
۹۰۳**	۶۲۹**	۶۲۴**	۱	۶۶۶**	همبستگی پیرسون کالبدی- زیست‌محیطی
۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	سطح معناداری
۱۰۱	۱۰۱	۱۰۱	۱۰۱	۱۰۱	تعداد
۷۷۵**	۵۴۲**	۱	۶۲۴**	۴۱۸**	همبستگی پیرسون اقتصادی
۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	سطح معناداری
۱۰۱	۱۰۱	۱۰۱	۱۰۱	۱۰۱	تعداد
۷۷۴**	۱	۵۴۲**	۶۲۹**	۴۹۴**	همبستگی پیرسون امکانات-خدمات
۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	سطح معناداری
۱۰۱	۱۰۱	۱۰۱	۱۰۱	۱۰۱	تعداد
۱	۷۷۴**	۷۷۵**	۹۰۳**	۱۱۶**	همبستگی پیرسون حقوق شهری
۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	سطح معناداری
۱۰۱	۱۰۱	۱۰۱	۱۰۱	۱۰۱	تعداد

همبستگی در سطح ۰,۰۱ معنادار است

مأخذ: نگارندگان

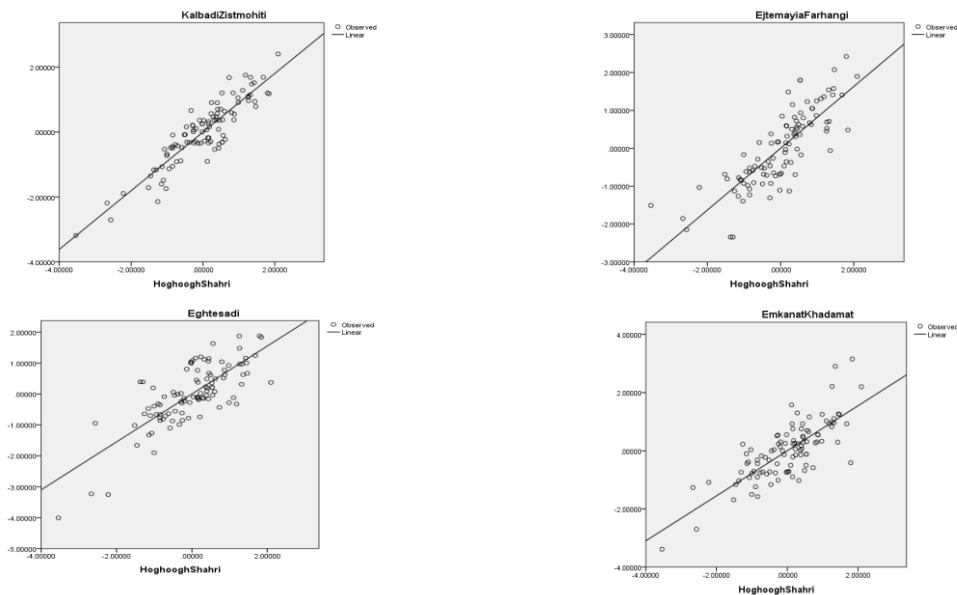
از آنجا که در پژوهش حاضر متغیر «حقوق شهروندی» به‌عنوان متغیر وابسته و متغیرهای «اجتماعی- فرهنگی»، «کالبدی-زیست‌محیطی»، «اقتصادی»، و «امکانات- خدمات» به‌عنوان متغیرهای مستقل در نظر گرفته شدند، می‌توان با توجه به نتایج رگرسیون خطی در بین عوامل حقوق شهروندی، عامل اجتماعی- فرهنگی با مقدار $t = 122.622$ در بین عوامل دیگر بیشترین تأثیر را دارد و بعد از عامل اجتماعی- فرهنگی عوامل اقتصادی، کالبدی- زیست‌محیطی، و خدمات و امکانات به‌ترتیب بیشترین تأثیر را در بین عوامل داشته‌اند. طبق جدول ۳، تحلیل واریانس مدل رگرسیونی با مقدار $F = 0.000$ معنادار است.

جدول ۳. رگرسیون خطی بین عوامل حقوق شهروندی

مدل	ضرایب استاندارد نشده		ضرایب	t	سطح معناداری	
	B	Std. Error	استاندارد شده Beta			
مقدار ثابت	$2.797E-17$.۰۰۲		.۰۰۰	۱.۰۰۰	
1	اجتماعی- فرهنگی	.۳۵۵	.۰۰۳	.۳۵۵	۱۲۲.۶۲۲	.۰۰۰
کالبدی- زیست‌محیطی	.۳۴۴	.۰۰۴	.۳۴۴	۹۷.۸۳۹	.۰۰۰	
اقتصادی	.۲۹۰	.۰۰۳	.۲۹۰	۱۰۲.۷۶۸	.۰۰۰	
امکانات- خدمات	.۲۲۵	.۰۰۳	.۲۲۵	۷۸.۶۵۳	.۰۰۰	

متغیر وابسته: حقوق شهری

ضریب بتای استاندارد شده بیانگر میزان تعیین‌کنندگی متغیر مستقل بر متغیر وابسته است.

همچنین، برای رتبه‌بندی نظر شهروندان از آزمون فریدمن استفاده شده است. در این آزمون هر چقدر میانگین رتبه متغیر بالاتر باشد، از شهروندان امتیاز بالاتری گرفته است و در اولویت مهم‌تری قرار داشته است.

جدول ۴. آزمون فریدمن برای معیارهای حقوق شهروندی

رتبه‌ها	رتبه میانگین	ردیف
هسته (شاخص)		
حق دسترسی به دادگاه و مشاوره	۱۷.۱۱	۱
حق رفتار برابر قانونی	۲۰.۳۳	۲
حق انتخاب دوستان، همشینیان، و معاشران	۱۱.۱۳	۳
حق آزادی از محیط ناامن و خشونت	۲۰.۴۹	۴
حق تابعیت برای محل سکونت	۱۴.۰۰	۵
حق برخورداری از مشاوره شخصی و خانوادگی	۱۵.۰۲	۶
حق برخورداری از آموزش ابتدایی، راهنمایی، و دبیرستان	۱۲.۳۸	۷
حقوق خارجی‌ها برای ورود و شهروندان برای خروج از شهر	۱۷.۹۶	۸
حق انتخاب محل سکونت	۱۵.۲۸	۹
حق مشارکت قانونی در پروژه‌های شهری	۲۴.۳۷	۱۰
حق برخورداری از تحصیلات بالاتر، حرفه‌ای، و هنرستان	۱۴.۷۷	۱۱
حق برخورداری از کمک و مشاوره آموزشی برای گروه‌های خاص	۱۶.۶۲	۱۲
حق برگزاری آیین‌ها و رسوم دینی و سنتی	۱۳.۳۸	۱۳
حق حفظ و اشاعه آیین‌ها و رسوم سنتی	۱۴.۰۳	۱۴
حق برخورداری از سرپناه مناسب	۱۸.۱۷	۱۵
حق برخورداری از زیرساخت‌های استاندارد شهری	۲۷.۰۴	۱۶
حق دسترسی به فضاهای شهری سالم و امن	۲۱.۱۸	۱۷
حق دسترسی به فضاهای گذران اوقات فراغت	۲۳.۴۶	۱۸
حق دسترسی به معابر شهری مناسب و امن	۲۲.۰۱	۱۹
حق برخورداری از معابر مناسب برای سالمندان، معلولان، و کودکان	۲۹.۰۹	۲۰
حق برخورداری از محیط زیست سالم و عاری از آلودگی	۲۵.۸۸	۲۱
وجود قوانین حامی محیط زیست طبیعی منطقه	۲۶.۸۷	۲۲
حق دسترسی به محیط زیست طبیعی منطقه	۲۱.۱۶	۲۳
حق تشکیل یا عضویت در سازمان‌های مردم‌نهاد حامی محیط زیست	۲۱.۲۸	۲۴
حق به دست آوردن و واگذاری مالکیت	۱۶.۹۲	۲۵
حق انتخاب شغل	۳۲.۶۷	۲۶
حق اداره کردن و نگاه‌داشتن شغل	۳۳.۱۱	۲۷
حق برخورداری از خدمات ایجاد شغل	۳۱.۶۹	۲۸
حق برخورداری از امنیت شغلی	۳۴.۳۷	۲۹
حق برخورداری از هزینه‌های معاش خانواده	۳۰.۶۸	۲۹
حق دسترسی به اطلاعات بازار	۲۱.۵۱	۳۰
حق دسترسی به مکان‌های کارایی شغل	۲۳.۴۲	۳۱
وجود قوانین فرار سرمایه	۲۵.۹۶	۳۲
وجود سرمایه‌گذاری منطقه‌ای	۲۷.۰۹	۳۳
حق برخورداری از کارمزد و اشتراک سرمایه‌گذاری مالی	۲۵.۸۶	۳۴
حق دسترسی به امکانات بهداشتی و درمانی	۱۷.۷۹	۳۵
حق دسترسی به امکانات ارتباطی (تلفن، موبایل، اینترنت و ...)	۱۲.۹۱	۳۶
حق دسترسی به حمل و نقل عمومی با کیفیت و هزینه مطلوب	۱۹.۵۲	۳۷
حق برخورداری از خدمات بیمه	۲۱.۴۰	۳۸
حق برخورداری از امکانات تفریحی (سینما، باشگاه و ...)	۲۰.۵۲	۳۹
حق ارائه خدمات و دریافت مستمری مصدومان جنگی	۲۱.۷۰	۴۰
حق ارائه خدمات و دریافت مستمری افراد مسن	۲۲.۹۵	۴۱

مأخذ: نگارندگان

نتیجه‌گیری

در ارتباط با متغیر مستقل پژوهش حاضر (حقوق شهروندی)، که از چهار بُعد حقوق اجتماعی، اقتصادی، زیست‌محیطی، و کالبدی با امکانات و خدمات شهری تشکیل شده است، بیشترین عوامل مؤثر و تعیین‌کننده از بین این عوامل مربوط به بُعد اجتماعی و معیارهای مربوط به آن است و می‌توان گفت نقش اساسی در احساس رضایت شهروندان از شهر و فضاهای شهری را دارد؛ به طوری که معیارهای مربوط به اشتغال و امنیت شغلی بر اساس آزمون فریدمن بیشترین امتیاز را به خود اختصاص داده‌اند و در آمارهای توصیفی هم با معیار میانگین بیشترین رضایتمندی از حقوق شهروندی در حوزه اشتغال و امنیت شغلی و آزادی در حق انتخاب شغلی مطرح بوده است. همچنین، می‌توان اشاره کرد که امکانات و خدمات شهر در بین عوامل کمترین اثرگذاری را در ایجاد حس حقوق شهروندی در شهروندان شهر مورد مطالعه دارد. همچنین، بر اساس نتایج حاصل از پژوهش، مشکلات مربوط به تحقق حقوق شهروندی در شهر مورد مطالعه را می‌توان در موارد ذیل برشمرد:

حق دسترسی به دادگاه و مشاوره؛ حق رفتار برابر قانونی؛ حق انتخاب دوستان، هم‌نشینان، و معاشران؛ حق آزادی از محیط ناامن و خشونت؛ حق تابعیت برای محل سکونت؛ حق برخورداری از مشاوره شخصی و خانوادگی؛ حق برخورداری از آموزش ابتدایی، راهنمایی، و دبیرستان؛ و حق برخورداری از امکانات و خدمات شهری.

ارائه راهکار

با توجه به اهمیت ابعاد اجتماعی و تأثیرگذاری در میزان رضایتمندی از حقوق شهروندی و برخی مشکلات و چالش‌ها، حقوق شهروندی در بُعد اجتماعی، به منظور رفع مشکلات و بهبود وضعیت حقوق شهروندی، پیشنهادها زیر ارائه می‌شود:

حق رفتار برابر قانونی

افزایش آزادی در حق انتخاب شغلی برای همه شهروندان بدون جنسیت و گروه‌بندی خاصی در شهر قزوین؛
افزایش آزادی‌های مدنی؛
افزایش حق اعتراض و نقد؛
افزایش اختیارات و آزادی‌ها و تشکل‌های اجتماعی.

حق دسترسی به دادگاه و مشاوره

کاستن نارضایتی شهروندان در مراکز حقوقی و قضایی؛
ایجاد بسترهای لازم به منظور شفافیت و برابری در دادگاه‌ها و مراکز مشاوره؛
ارائه تسهیلات به خانواده‌های نیازمند در مراجع قضایی و دادگاهی؛
ارائه برنامه‌هایی منسجم برای کاهش فواصل طبقاتی و افزایش عدالت توزیعی در جامعه.

حق آزادی از محیط ناامن و خشونت

ارتقای امنیت اجتماعی به شیوه برخورد با مزاحمت‌ها در سطح شهر؛
ایجاد قوانین و مقررات به منظور ارتقای امنیت شبانه در سطح محلات و خیابان‌ها؛
نورپردازی معابر و سطح شهر و از بین بردن فضاهای بی‌دفاع شهری در سطح محلات شهر؛
استفاده از نهادها و سمن‌ها به منظور مشارکت در امنیت اجتماعی.

حق برخورداری از مشاوره شخصی و خانوادگی

رونق کسب و کار در جامعه و ارائه برنامه‌هایی جهت تورم و گرانی و افزایش امنیت مالی در جامعه؛ اجرای برنامه‌های فرهنگی و اجتماعی و ارائه تسهیلات و حمایت‌هایی جهت افزایش روحیه شادمانی در میان افراد جامعه؛

کاهش مشکلات زندگی شهروندان و افزایش رضایت آن‌ها از زندگی از طریق طراحی و اجرای برنامه‌های حمایتی؛ افزایش احساس مثبت به عملکردهای فرهنگی و اجتماعی و ارائه تسهیلات و حمایت‌هایی جهت افزایش روحیه شادمانی در میان افراد جامعه.

ابعاد خدمات و امکانات

ایجاد امکانات آموزشی در همه سطوح در سطح محلات به منظور افزایش برابری اجتماعی؛
ایجاد امکانات خدماتی و رفاهی در سطح محلات به منظور کاهش نابرابری‌های اجتماعی؛
افزایش حمایت‌های رفاهی و خدماتی از اقشار کم‌درآمد در سطح شهر؛
توزیع امکانات و خدمات ورزشی در سطح محلات با اولویت‌دادن به محلات فقیر و کم توسعه یافته در سطح شهر؛
نوسازی و بهسازی بافت‌های فرسوده شهری.

منابع

۱. پوراحمد، احمد و همکاران، ۱۳۹۶، سنجش و ارزیابی وضعیت حقوق شهروندی در رابطه شهروندان با سازمان متروی شهر تهران، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، دوره ۴۹، ش ۲، صص ۴۲۷-۴۴۳.
۲. توسلی، غلامعباس و نجاتی حسینی، محمود، ۱۳۸۳، واقعیت اجتماعی شهروندی در ایران، مجله جامعه‌شناسی ایران، دوره ۵، ش ۲، صص ۳۲-۶۲.
۳. حاجی‌زاده میمندی، مسعود و غلامی، میثم، ۱۳۹۷، بررسی رابطه بین دینداری و آگاهی از حقوق شهروندی (مورد مطالعه: دانشجویان دانشگاه یزد)، مطالعات جامعه‌شناختی شهری (مطالعات شهری)، دوره ۸، ش ۲۷، صص ۱۲۵-۱۴۹.
۴. حسینی، سید جواد، ۱۳۹۸، حقوق شهروندی و ارتقای حکمرانی مطلوب شهری، فصل‌نامه راهبرد سیاسی، س ۳، ش ۹، صص ۴۳-۶۲.
۵. رمضان مقدم، یاسمن و جانی‌پور، مجتبی، ۱۳۹۶، رابطه عوامل اجتماعی و آگاهی از قوانین با آگاهی از حقوق شهروندی در بین شهروندان شهر رشت، مطالعات جامعه‌شناسی، دوره ۹، ش ۳۴، صص ۳۳-۴۹.
۶. زارع شاه‌آبادی، اکبر و همکاران، ۱۳۹۷، سنجش میزان آگاهی دانشجویان دانشگاه یزد از حقوق و وظایف شهروندی: درک احساس هویت جمعی، مطالعات ملی، دوره ۱۹، ش ۲ (پیاپی ۷۴)، صص ۹۷-۱۱۲.
۷. زارع، ذکریا و ملک‌پور، فاطمه، ۱۳۹۵، بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر آگاهی از حقوق شهروندی در بین شهروندان شهر سنجند، فصل‌نامه علمی پژوهش‌های اطلاعاتی و جنایی، دوره ۱۱، ش ۴۴، صص ۱۶۱-۱۸۰.
۸. دوستی، ایرج و همکاران، ۱۳۹۵، تأثیر آگاهی از حقوق شهروندی بر احساس امنیت اجتماعی در شهر تهران، پژوهش‌نامه نظم و امنیت انتظامی، دوره ۹، ش ۳۵، صص ۷۹-۱۰۰.
۹. سالاری، محمد و صفوی سهی، مریم، ۱۳۹۶، نقش نهاد شورای اسلامی شهر در اعتلای حقوق شهروندی (مورد مطالعه: شورای اسلامی شهر تهران)، اقتصاد و مدیریت شهری، دوره ۵، ش ۳ (پیاپی ۱۹)، صص ۱۱۳-۱۳۱.
۱۰. سام آرام، عزت‌اله و برزگر پاریزی، فاطمه، ۱۳۹۵، بررسی احساس برخورداری از حقوق شهروندی و عوامل اجتماعی مؤثر بر آن در بین جوانان ۱۵-۲۹ ساله شهر سیرجان، برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، دوره ۷، ش ۲۷، صص ۷۵-۱۱۶.
۱۱. شارع‌پور، محمود و همکاران، ۱۳۹۵، بررسی میزان آگاهی از حقوق و مسئولیت‌های شهروندی نسبت به امور شهری و عوامل اجتماعی مرتبط با آن، مطالعات جامعه‌شناختی شهری (مطالعات شهری)، دوره ۶، ش ۱۸، صص ۱-۲۲.
۱۲. شیانی، ملیحه و زارع، حنان، ۱۳۹۷، شهروندی شهری: حقوق و تکالیف شهروندان در شهر تهران، برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، دوره ۹، ش ۳۴، صص ۹۵-۱۳۶.
۱۳. شهریار، اکبر، ۱۳۹۶، ابهامات و موانع قانونی حقوق شهروندی، مجله قانون یار، دوره ۴، ش ۴، صص ۱۰۹-۱۳۰.
۱۴. صرافی، مظفر و عبداللهی، مجید، ۱۳۸۷، تحلیل مفهوم شهروندی و ارزیابی جایگاه آن در قوانین، مقررات و مدیریت شهری کشور، مجله پژوهش‌های جغرافیای انسانی، دوره ۴۰، ش ۶۳، صص ۱۱۵-۱۳۴.
۱۵. صفایی، ابراهیم و ابراهیمی، جعفر، ۱۳۹۶، مقایسه نگرش کارکنان و زندانیان زندان خلخال نسبت به حقوق شهروندی، مطالعات جامعه‌شناسی، دوره ۹، ش ۳۴، صص ۶۹-۹۰.
۱۶. عبدالصمدی، محبوبه و همکاران، ۱۳۹۶، تبیین نگرش به حقوق شهروندی زنان شهر تهران مبتنی بر سرمایه‌های اجتماعی و فرهنگی، مطالعات جامعه‌شناختی شهری (مطالعات شهری)، دوره ۷، ش ۲۴، صص ۶۵-۱۰۲.
۱۷. فالکس، کیث، ۱۳۸۴، شهروندی، ترجمه عبدالعزیز ویسی، تهران: سیروان.
۱۸. فتحی، مرضیه و مطلق، معصومه، ۱۳۹۵، بررسی جامعه‌شناختی آگاهی از حقوق شهروندی در بین دانشجویان دانشگاه کردستان، فصل‌نامه پژوهش‌های جامعه‌شناختی، س ۱۰، ش ۱، صص ۶۱-۷۹.

۱۹. قاضی شریعت‌پناهی، سید ابوالفضل، ۱۳۹۸، *حقوق اساسی و نهادهای سیاسی*، ج ۱۵، تهران: میزان.
۲۰. قاضی، علی و همکاران، ۱۳۹۸، بررسی مؤلفه‌های گسترش حقوق شهروندی از نگاه دانشجویان دانشکده سما تهران، *آفاق علوم انسانی*، س ۳، ش ۲۹، صص ۷۹-۹۴.
۲۱. کاستلز، مانوئل، ۱۳۸۰، *عصر اطلاعات، قدرت؛ هویت، ترجمه حسن چاوشیان*، ج ۲، تهران: طرح نو.
۲۲. کامیار، غلامرضا، ۱۳۹۲، *حقوق شهری و شهرسازی*، ج ۵، تهران: مجد.
۲۳. محمدی‌فر، نجات و همکاران، ۱۳۹۶، بررسی رابطه میان استیفای حقوق شهروندی با نوع مشارکت سیاسی در شهر اصفهان، *جامعه‌شناسی کاربردی (مجله پژوهشی علوم انسانی دانشگاه اصفهان)*، دوره ۲۸، ش ۲ (پیاپی ۶۶)، صص ۱۴۷-۱۶۲.
۲۴. مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵، *درگاه اینترنتی مرکز آمار ایران*، نتایج عمومی نفوس و مسکن، آمارنامه استان قزوین، شهرستان قزوین.
۲۵. موسوی، سید یعقوب، ۱۳۹۲، *درآمدی بر بنیادهای نظری حقوق شهروندی در شهر، تهران: پژوهشگاه مطالعات اجتماعی و علوم انسانی*.
۲۶. هدایت‌زاده، حسام‌الدین و همکاران، ۱۳۹۷، بررسی رابطه بین سرمایه اجتماعی، تعهد شهروندی افراد، و مشارکت اجتماعی با حقوق شهروندی در بین شهروندان شهر سمنان، *مطالعات جامعه‌شناختی شهری (مطالعات شهری)*، دوره ۸، ش ۲۸، صص ۱۸۹-۲۱۵.
۲۷. یزدانی، رسول و توسلی نایینی، منوچهر، ۱۳۹۷، نقش دیوان عدالت اداری در تحقق و تضمین حقوق شهروندی، *تحقیقات حقوق خصوصی و کیفری (دانشنامه حقوق و سیاست)*، دوره ۱۴، ش ۳۸، صص ۶۷-۹۸.
28. Macklin, A., (2014), Citizenship Revocation, the Privilege to Have Rights and the Production of the Alien, *Queen's LJ*, 40:1, 1-54.